

ТРАНСПОРТ ЯК ОБ'ЄКТ СОЦІОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ

TRANSPORT AS AN OBJECT OF SOCIOLOGICAL ANALYSIS

У статті розглядаються особливості транспорту як об'єкта соціологічного аналізу. Авторами показано, що в сучасних умовах розвитку суспільства транспорт постійно розвивається, а його роль є важливою для забезпечення розвитку та підтримки життєдіяльності людей у суспільстві, соціально-економічного розвитку країн, підтримки регіональної та глобальної співпраці та інтеграції. Транспорт є сукупністю засобів, призначених для переміщення людей, вантажів у територіальному просторі.

У контексті соціологічного аналізу вивчення транспорту передбачає комплексне дослідження впливу транспортних систем, засобів пересування та особливостей їхнього використання на суспільство і соціальні процеси. Представники соціологічної науки вивчають різні соціальні аспекти транспорту. Зокрема, вчені проводять: аналіз потреб, цінностей, специфіки соціальної взаємодії користувачів, персоналу транспортних служб та підприємств; дослідження особливостей користування громадським та приватним транспортом; аналіз впливу доступності транспорту на соціальну мобільність; вивчення явища соціальної нерівності користувачів різних видів транспорту та доступу до різних видів транспортних послуг, що впливає на можливості та задоволення потреб індивідів, зокрема в освіті, медицині, професійній діяльності, організації дозвілля тощо; дослідження культури споживання, соціальних практик, звичок, стилю життя індивідів, соціальних груп та спільнот, що обумовлюються особливостями користування різними видами транспорту та транспортних послуг; вивчення ролі та можливостей транспорту у процесі соціокультурної взаємодії між представниками різних регіонів, національностей, культур тощо.

У сучасних умовах транспорт виконує важливу роль та різні функції, зокрема соціальні. Це зумовлює актуальність досліджень і потребує уваги представників різних галузей знань, зокрема транспортної інженерії, логістики, екології, урбаністики, соціології, психології, інформаційних технологій у транспорті, економіки тощо. Дослідження транспорту передбачають вивчення різних аспектів транспортної системи, зокрема ефективності, функціонування, безпеки, перспектив розвитку, впливу на екологію, соціальних та економічних наслідків, оптимізації транспортних мереж, планування та управління тощо.

Ключові слова: транспорт, функції транспорту, транспортна система, інфра-

структура транспорту, доступність, переміщення, мобільність, соціальна взаємодія, суспільство.

The article discusses the characteristics of transport as an object of sociological analysis. The authors demonstrate that in modern conditions of social development, transport is constantly evolving, and its role is crucial for ensuring the development and maintenance of people's livelihoods in society, the socio-economic development of countries, support for regional and global cooperation and integration. Transport is a set of means designed for the movement of people and goods in territorial space. In the context of sociological analysis, the study of transport involves a comprehensive examination of the impact of transport systems, means of transportation, and their use on society and social processes. Representatives of sociological science study various social aspects of transport, including: the analysis of the needs, values, specifics of social interaction of users, personnel of transport services and enterprises; research of the characteristics of using public and private transport; analysis of the impact of transport accessibility on social mobility; study of the phenomenon of social inequality among users of different types of transport and access to various types of transport services, affecting the opportunities and satisfaction of individuals, particularly in education, medicine, professional activities, leisure, and more; examination of consumption culture, social practices, habits, lifestyle, and social groups and communities determined by the features of using various types of transport and transport services; study of the role and possibilities of transport in the process of sociocultural interaction between representatives of different regions, nationalities, cultures, and more.

In modern conditions, transport plays an important role and performs various functions, including social ones, which determines the relevance of research and requires the attention of representatives from various fields of knowledge, such as transport engineering, logistics, ecology, urban planning, sociology, psychology, information technology in transport, economics, and more. Transport studies involve the examination of various aspects of the transport system, including efficiency, functioning, safety, development prospects, environmental impact, social and economic consequences, optimization of transport networks, planning, and management, among other things.

Key words: transport, transport functions, transport system, transport infrastructure, accessibility, mobility, social interaction, society.

УДК 316.1:62

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2023.54.5>

Литовченко І.В.

к.філос.н.,

доцент кафедри міжнародних відносин, інформації та регіональних студій
Національний авіаційний університет

Левченко А.О.

магістрантка кафедри міжнародних відносин, інформації та регіональних студій
Національний авіаційний університет

Постановка проблеми. Транспорт є важливою частиною світової економіки та соціальним інститутом сучасного суспільства, що задовольняє потреби населення у переміщенні. Він став невід'ємною частиною життя людей, впливаючи на їхню реальність, пронизує практично всі види людської діяльності.

В умовах розвитку сучасного суспільства транспорт виконує важливі функції в усіх сфе-

рах суспільного життя. Він підвищує ефективність суспільного виробництва, створює умови для раціонального розміщення продуктивних сил на території країни з урахуванням специфіки місцезнаходження підприємств, джерел сировини, споживачів тощо, сприяє розвитку міжнародних відносин та взаємодій, торгівлі, туризму, сільського господарства, а також вирішенню соціальних питань, пов'язаних

із професійною, освітньою, культурною, дозвільною та іншими видами діяльності. Отже, транспорт є важливою соціальною системою суспільства і займає важливе місце в соціально-територіальній, просторовій організації людей. Важливо зауважити, що в сучасному урбанізованому світі місто є формою організації соціального життя, без якої не може існувати сучасне суспільство, а транспорт є важливим інструментом, за допомогою якого це соціальне життя можливо організувати.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Соціально-економічні аспекти транспорту вивчаються представниками різних галузей наукового знання – соціології, економіки, урбаністики, географії, психології, права, транспортної інженерії, екології, логістики тощо. Теоретичним та практичним аспектам розвитку міжнародних транспортних мереж присвячені дослідження таких провідних вітчизняних та західних вчених: А. Сміта, Д. Прейгера, Н. Соловйова, С. Тавридовича, О. Соколова, Н. Ткаченко, О. Фастовець, О. Шестак, Р. Харрінгтона, Б. Хойла, Ф. Цепеліна, О. Чубукова, Г. Зіммеля, Е. Гідденса, Р. Парка, Х. Хойта, Д. Бодена, Х. Молоча, Д. Стівенсона, Г. Форда, Р. Моузеса, Н-Ж. Кюньо, К. Бенца та інших. Дослідженням соціальних аспектів транспорту присвячені наукові праці Ю. Яковенка, А. Яковенко, О. Хомерікі, О. Михайлича, В. Ніколаєнка, І. Литовченко, М. Стригуль. Також до вивчення проблеми транспорту долучались Л. Яцківський, М. Дмитриченко, І. Кельман, Є. Вільковський, які зосереджувались на особливостях функціонування транспортної системи в умовах воєнних конфліктів.

Постановка завдання. Мета статті – охарактеризувати транспорт як об'єкт соціологічного аналізу в умовах розвитку сучасного суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах сучасного суспільства дослідження транспорту має важливе значення для розвитку соціального становища та підвищення життєвого рівня населення. Транспорт відіграє важливу роль у житті суспільства, забезпечуючи переміщення людей та товарів по всьому світу. Транспорт – це сукупність засобів і систем, що використовуються для переміщення людей, вантажів та інших матеріальних ресурсів у територіальному просторі. Транспорт – це необхідний і об'єктивно існуючий соціальний інститут, що стає невід'ємною частиною життя людей у сучасних умовах. Він тісно увійшов у повсякденну реальність людей, в її системи і структури. Як соціальний інститут транспорт зумовлює просторову мобільність індивідів та соціальних груп, сприяє розвитку соціальних зв'язків, відносин та взаємодій, обміну культурним досвідом і надбанням, інтеграційним процесам у суспільстві тощо [2, с. 31].

Для вивчення транспорту застосовуються різні теоретичні підходи: економічний зосереджений на дослідженні економічних аспектів транспорту (вартість перевезення, вплив транспорту на національну економіку, оптимальність розташування транспортних мереж, ефективність використання транспортних засобів тощо); інженерний підхід допомагає вирішити технічні проблеми, пов'язані з розробкою нових транспортних засобів і інфраструктури та акцентує увагу на технічних аспектах транспорту (розробка транспортних засобів, проектування доріг та інфраструктури, вивчення руху транспорту тощо); географічний підхід зосереджений на географічних аспектах транспорту (взаємодія транспорту з навколишнім середовищем, вивчення географічних факторів, що впливають на транспортну діяльність, аналіз впливу транспорту на розвиток територій тощо); соціологічний підхід акцентує увагу на вивченні соціальних аспектів транспорту (вплив транспорту на життя людей, поведінку пасажирів, сприйняття транспорту в суспільстві, взаємодія транспорту з іншими сферами життя, зв'язок між транспортом і суспільством, розуміння потреб і очікувань пасажирів); екологічний підхід спрямований на вивчення впливу транспорту на довкілля (викиди шкідливих речовин, шумове забруднення, вплив транспорту на біорізноманіття тощо), у його межах розробляються екологічно чисті транспортні системи.

Транспорт є об'єктом соціологічного аналізу, оскільки він виконує важливу роль у процесі формування та розвитку суспільства, соціальних зв'язків та відносин. Транспортна система є одним із основних компонентів інфраструктури суспільства, що дозволяє людям і вантажам переміщатися з одного місця в інше. Соціологічний аналіз транспорту охоплює дослідження аспектів, пов'язаних з такими питаннями: ролі транспорту у формуванні просторової структури суспільства, зокрема у розвитку мегаполісів та регіональних центрів; впливу транспорту на мобільність населення, зокрема на зміни в поведінці людей та їх вибір місця проживання та роботи; ролі транспорту у формуванні соціальної ієрархії, зокрема в контексті доступності певних видів транспорту різним соціальним групам; впливу транспорту на довкілля та здоров'я населення, зокрема на рівень забруднення повітря та шуму, які мають негативний вплив на здоров'я людей; впливу транспорту на економіку та ринок праці, на розвиток транспортних підприємств та створення нових робочих місць. Вивчення транспорту з соціологічної точки зору допомагає краще зрозуміти роль транспорту в суспільстві та його вплив на всі аспекти життєдіяльності людей.

Транспорт – це система, що включає засоби та інфраструктуру, призначені для

переміщення людей, товарів та інших ресурсів з одного місця в інше. У Словнику української мови запропоновано декілька підходів до розуміння поняття транспорту: по-перше, транспорт можна розглядати як галузь народного господарства, що за допомогою різних видів засобів здійснює перевезення пасажирів, доставку та переміщення вантажів тощо; по-друге, транспорт можна розуміти як той чи інший вид перевізних засобів; по-третє, транспорт – це будь-який засіб перевезення, а також сукупність таких засобів; по-четверте, транспорт – це певна ділянка перевезень, а також сукупність перевізних засобів, що обслуговує її [2, с. 231]. Аналізуючи сутність поняття транспорту, О. Дубінський визначає його у вузькому та широкому значенні. Так, у вузькому розумінні транспорт визначається як засіб, відповідно до чинного законодавства призначений для переміщення людей, вантажу, ресурсів, інформації, електронних сигналів тощо, а у широкому як невід’ємна стратегічно важлива сфера національної економіки міжгалузевого характеру, що орієнтована на задоволення державних, суспільних, особистих, громадських, промислово-виробничих чи інших потреб у перевезенні та переміщенні [3, с. 105]. У сучасних умовах розвитку суспільства транспорт є однією з найважливіших галузей економіки і соціальним інститутом, що виконує важливі функції та задовольняє потреби людей, суспільства та всіх видів суспільного виробництва в перевезеннях.

Вивчаючи особливості транспорту, О. Соловйова справедливо зауважує, що він має просторово-мережеве розміщення та базування і є багатопрофільною галуззю, що має такі важливі складники: транспортні засоби, транспортні вузли та пункти, транспортні комунікації, засоби керування рухом, соціальну сферу, ремонтні бази [4, с. 14]. Транспортні засоби можуть бути різних типів (автомобілі, потяги, літаки, гелікоптери, водний транспорт тощо), кожен із яких має свої особливості та призначення.

Існує широкий спектр видів транспорту, які можна класифікувати за різними ознаками. Узагальнення різних поглядів та підходів до класифікації транспорту дозволяє виокремити такі його види: автомобільний транспорт (легкові автомобілі, вантажівки, автобуси, мотоцикли та ін.); залізничний транспорт (пасажирські та вантажні потяги); морський транспорт (великі контейнеровози, танкери, пасажирські лайнери тощо); повітряний транспорт (літаки, вертольоти, дирижаблі); водний транспорт – морський, річковий (човни, катери, яхти, кораблі різних типів). Також існують менш поширені види транспорту (канатний, підземний та наземний електротранспорт, велосипеди, трубопровідний, космічний транспорт тощо) [5, с. 299–300; 6, с. 28–31].

Інфраструктура транспорту включає в себе дороги, залізниці, аеропорти, порти, тунелі, мости, шляхопроводи та інші будівлі та споруди, що необхідні для забезпечення руху транспортних засобів.

У сучасних умовах транспорт виконує важливі функції, серед яких можна виокремити такі: переміщення людей і вантажів з одного місця в інше; доступ до різних ресурсів та послуг, які знаходяться на значній відстані від місця проживання/знаходження; забезпечення економічного зростання шляхом підтримки руху товарів і послуг в економіці; забезпечення соціальної та культурної взаємодії, сприяння туризму та культурним обмінам; забезпечення національної безпеки та оборони шляхом підтримки збройних сил з військовим транспортом. Ці функції взаємодіють між собою та досить тісно взаємопов’язані.

Соціальні функції транспорту полягають у забезпеченні зручності та доступності переміщення людей з одного місця в інше з метою задоволення потреб у соціальних, культурних, розважальних та інших послугах. До соціальних функцій транспорту належать такі: забезпечення доступності до медичних, навчальних, культурних та розважальних закладів; доступності до робочих місць; зменшення соціальної ізоляції та підвищення можливостей для соціальної взаємодії, зростання соціального капіталу та відчуття спільноти; доступності до товарів та послуг; взаємодії між різними соціальними групами; доступності до громадських служб та інформації, що допомагає підвищити рівень безпеки, розширити можливості для самовдосконалення та навчання, а також дозволяє зробити життя населення більш комфортним та безпечним. Усі ці соціальні функції транспорту є важливими для забезпечення рівних можливостей для всіх громадян та для покращення якості життя населення, тому розвиток транспортної інфраструктури та покращення якості транспортних послуг є важливим завданням для влади та суспільства в цілому.

Транспортна система – це комплекс взаємопов’язаних елементів, які забезпечують переміщення людей, вантажів та інших об’єктів з одного місця в інше в межах певної території. Цей комплекс включає різноманітні види транспорту, інфраструктуру, регулювання дорожнього руху, технічне обслуговування транспортних засобів та інші компоненти, необхідні для ефективної транспортної діяльності. Транспортна система є важливою складовою частиною економічного, соціального та культурного розвитку країни, а також військової оборони. Враховуючи багатоманіття думок і підходів щодо визначення поняття «транспортна система», П. Гащук та Ю. Тимошенко визначають його зміст як форми/концепції/технології реалізації мобільності цінностей і людей назустріч одне одному за участі власне

транспорту [7, с. 76]. Транспортна система складається з двох підсистем – загального користування та негайного користування. Транспорт загального користування є транспортом сфери обігу, що забезпечує перевезення різноманітної продукції і повинен виконувати будь-які вимоги на перевезення. Транспорт негайного користування виконує внутрішні перевезення на підприємствах, переміщуючи сировину, матеріали та продукцію, що не надійшла в сферу обігу, і є власністю підприємств [8, с. 214]. Кожна транспортна система є унікальною, має складну структуру, що зумовлюється особливостями інфраструктури та транспортних засобів, а також передбачає взаємовідносини людей та організацій, які пов'язані з функціонуванням транспорту, що актуалізує дослідження у межах соціально-поведінкових наук. Так, у соціології дослідження транспортної системи передбачає вивчення особливостей впливу транспорту на суспільні відносини, мобільність населення, соціокультурні процеси тощо.

Для розвитку ефективної транспортної системи велике значення мають дослідження транспорту, що становлять галузь наукових досліджень, яка вивчає різноманітні аспекти транспортної системи – функціонування, розвиток, планування та управління. В основі цих досліджень визначаються проблеми, які потрібно вирішувати, розробляються стратегії розвитку транспорту, плани і програми, забезпечується оптимальне використання ресурсів і підвищується рівень безпеки та комфорту пасажирів і перевізників. Дослідження транспорту проводяться за допомогою різних методів, таких як статистичний аналіз даних, моделювання транспортного процесу, дослідження попиту на пасажирські та вантажні перевезення, аналіз тарифної політики тощо. Аналітика даних може допомогти визначити найпопулярніші маршрути, які потребують вдосконалення, і розробити стратегії оптимізації. Крім того, дослідження транспорту стосуються і таких важливих питань, як безпека дорожнього руху, зменшення викидів шкідливих речовин, розробка електромобілів тощо.

Особливої актуальності набувають дослідження взаємодії військового транспорту з іншими аспектами військової діяльності, зокрема з організацією військових дій, технікою та інформаційними процесами. У сучасних умовах досліджується вплив військового транспорту на економіку країни, оскільки його експлуатація пов'язана з великими витратами на паливо, технічне обслуговування та ремонт. З метою підвищення ефективності бойових дій військ і зниження витрат також вивчаються питання ефективності використання військового транспорту, його оптимальної структури, функціональності та організації. У сучасному

світі транспорт виконує важливу роль у забезпеченні соціально-економічного розвитку країн, тому вивчення транспорту є актуальною та важливою темою наукових досліджень.

Висновки з проведеного дослідження.

Транспорт відіграє важливу роль у сучасному суспільстві і привертає увагу дослідників з різних галузей наукового знання. Роль транспорту включає забезпечення економічного розвитку, соціальної та культурної інтеграції, а також забезпечення безпеки та захисту населення в умовах воєнного стану. Вивчення транспорту і його функціонування є передумовою для розробки стратегій транспортної політики, оптимізації транспортної логістики і модернізації транспортної інфраструктури, зокрема під час воєнного конфлікту.

Представники різних галузей та наукового знання (економіки, соціології, логістики, екології, географії, транспортної інженерії тощо) роблять важливий внесок у дослідження та розуміння ролі, функцій та впливу транспорту на суспільство і розвиток країни. Вони допомагають розкрити різноманітні аспекти транспорту, зрозуміти його роль у суспільстві, дослідити взаємодію з іншими сферами життя. Такий міждисциплінарний підхід дозволяє оцінювати ефективність транспортної системи, а також розробляти стратегії для покращення її функціонування.

Транспорт є важливим об'єктом соціологічного аналізу, оскільки він справляє потужний вплив на соціально-економічний розвиток суспільства, формування ідентичностей та взаємодії між різними соціальними групами. Вивчення соціальних аспектів транспорту допомагає виявити особливості його функціонування і покращити транспортну політику, проаналізувати специфіку впливу транспорту на суспільство, дослідити потреби користувачів та суспільства в цілому, соціальні стандарти якості пасажирських перевезень, а також взаємодію між різними соціальними групами тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Литовченко І.В., Пономаренко А.В. Транспорт як соціальний інститут в умовах глобалізації суспільства. *Актуальні проблеми сучасного суспільства в фокусі соціології* : матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 15 березня 2018 р. Київ, 2018. С. 30–35.
2. Словник української мови: в 11 томах / за ред. І.К. Білодід. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. 10. 1979. 658 с.
3. Дубінський О.Ю. Аналіз сутності поняття транспорту в єдиній транспортній системі України. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2018. № 1 (35). С. 102–107.
4. Загальний курс транспорту : навчальний посібник / О.О. Соловйова, І.І. Висоцька, І.М. Герасименко ; за ред. О.О. Соловйової. Київ, 2019. 244 с.

5. Садовник О.П. Транспорт і зв'язок. *Географія Тернопільської області : монографія*. Т. 2. Тернопіль, 2020. С. 298–308.

6. Транспортна екологія : навчальний посібник / О.І. Запорожець, С.В. Бойченко, О.Л. Матвєєва. Київ, 2017. 507 с.

7. Гащук П.М., Тимошенко Ю.С. Означуваність і зміст поняття транспортної системи. *Вісник Львів-*

ського державного університету безпеки життєдіяльності. 2020. № 22. С. 66–77.

8. Бінковська А.Б. Інформаційна технологія синтезу територіально-простороворозподіленої комп'ютерної мережі офісів транспортних систем. *Комп'ютерні технології і мехатроніка : матеріали міжн. наук.-практ. конф.*, м. Харків, 2019 р. Харків, 2019. 282 с.